Federal Ministry for
Family Affairs, Senior Citizens,
Women and Youth

Podpora výchovy k demokracii ve věkové kategorii děti a mládež

Zásadní poznatky a doporučení vyplývající ze 16. zprávy o dětech a mládeži

bmfsfj.de

Předmluva

Milé čtenářky, milí čtenáři,

Koordinační centra česko-německých výměn mládeže Tandem se z rozhodnutí Česko-německé rady pro výměny a spolupráci*, zaměřila v letech 2020–2023 na spolupráci mladých lidí v oblasti participace, demokracie a vědomé práce s diverzitou pod zastřešujícím názvem **„Mládež utváří budoucnost“**.

Kathrin Freier-Maldoner, Lucie Tarabová

Obsah a forma stěžejního tématu **„Mládež utváří budoucnost“** mají přispět k tomu, aby se děti a mladí lidé z obou zemí aktivně zapojili do společensko-politických témat. Práce s tématy demokratického vzdělání pomáhá rozvíjet kritický úsudek a utvářet vlastní názor a rozpoznat hranice svého jednání. K tomu nabízí Tandem podněty prostřednictvím vzdělávacích nabídek, které se týkají výchovy k demokracii, zvyšování mediálních kompetencí, změny klimatu a udržitelnosti.

Jugend gestaltet Zukunft!
Mládež utváří budoucnost!

Česká verze brožury 16. zprávy o dětech a mládeži vydané Spolkovým ministerstvem pro rodinu, seniory, ženy a mládež se všemi hlavními zjištěními a doporučeními poskytuje nejen důležité impulsy pro přeshraniční spolupráci, ale může být také přínosem pro diskuze o vzdělávání v České republice.

Přejeme vám zajímavé čtení.

Lucie Tarabová, Kathrin Freier-Maldoner
ředitelky Tandemu

* nejvyšší orgán pro politiku mládeže mezi oběma zeměmi

O Tandemu

- Koordinační centra německo-českých výměn mládeže Tandem podporují vzájemné sbližování a rozvoj přátelských vztahů mezi mladými lidmi z Německa a České republiky.

- Koordinační centra poskytují poradenství a podporu vládním i nevládním institucím a organizacím v obou zemích při realizaci a zintenzivnění česko-německé spolupráce mládeže.

- Koordinační centra Tandem jsou odborná pracoviště Spolkové republiky Německo a Česká republiky pro výměny dětí a mládeže mezi oběma zeměmi.

TANDEM

Wir gestalten die gemeinsame Zukunft
Utváříme společnou budoucnost

Obsah

Demokracie vyžaduje více výchovy k demokracii aneb proč je teď zapotřebí mluvit o občanském vzdělávání? 7

V kostce: hlavní poznatky a doporučení vyplývající ze 16. zprávy o dětech a mládeži 11

Občanské vzdělávání je výchovou k demokracii 15

Občanské vzdělávání se odehrává po celé dětství a mládí 19

Právo na občanské vzdělávání mají všichni mladí lidé 29

Občanské vzdělávání je víc než jen prevence extremismu 30

Občanské vzdělávání je nadnárodní 31

Občanské vzdělávání a účast na politickém dění patří k sobě 32

Občanské vzdělávání mladých lidí rovná se politika mládeže 33

Korona jako výzva a příležitost pro občanské vzdělávání 35

Zapojení mladých lidí do zpráv o dětech a mládeži 37

Členové a členky expertní komise pověřené vypracováním 16. zprávy o dětech a mládeži 39

Zprávy o dětech a mládeži zadávané vládou Spolkové republiky Německo 41

Objednejte si a stáhněte zprávy o dětech a mládeži 43

Demokracie vyžaduje více výchovy k demokracii aneb proč je teď zapotřebí mluvit o občanském vzdělávání?

16. zpráva spolkové vlády o dětech a mládeži soustřeďuje pozornost na podporu výchovy k demokracii v dětském věku a v mládí. Je to vůbec poprvé, co se zpráva o dětech a mládeži zmíněným tématem zabývá v takovéto šíři. Spolková vláda tak dává najevo, že zásadní odpovědnost za občanské vzdělávání mladých lidí připisuje politice, odborné praxi i společnosti. Současně navazuje na požadavek formulovaný 15. zprávou spolkové vlády o dětech a mládeži. Ta se věnovala výzvám, které s sebou přináší životní fáze mládí, a důrazně se vyslovila pro podstatné rozšíření občanského vzdělávání o nové, atraktivní formy zprostředkovávání demokratických hodnot a postupů.

Demokracie musí být znovu a znovu aktivně uplatňována a obhajována, mladé lidi je pro demokracii potřeba získat a posilovat v tomto ohledu jejich kompetence. Výchova k demokracii je určena všem: těm, kteří mají zájem, ale potřebují další informace i zkušenosti, těm, kteří se o sociální a politické otázky dosud zajímali jen málo, i těm, kteří sympatizují s extremistickými, rasistickými a protidemokratickými postoji.

Spolková vláda v této souvislosti požádala nezávislou expertní komisi, aby popsala širokou sféru výchovy k demokracii v dětství a mládí, pojmenovala oblasti vyžadující další rozvoj a formulovala doporučení. Komise přitom měla za úkol v rámci možností zohlednit nejnovější vědecké poznatky na tomto poli.

Dále bylo třeba vzít v potaz všechny věkové skupiny, počínaje dětmi až po mladé dospělé, i různé příležitosti a nabídky občanského vzdělávání: Základy demokratického chování se vytvářejí už v dětství, kde je mimo jiné zprostředkovávají instituce zajišťující rané vzdělávání. Stejně tak je třeba vzít v úvahu všechny další relevantní vzdělávací kontexty zastřešené programem tzv. pomoci dětem a mládeži (*Kinder- und Jugendhilfe*), školní (celodenní) vzdělávání, odborné a vysokoškolské vzdělávání, jakož i programové a projektové nabídky. Zvláštní důraz měl být kladen na mimoškolní vzdělávání mládeže a na práci s mládeží (a to i ve sdruženích). Zpráva se měla rovněž vyjádřit k tomu, jaký vliv na budování demokracie má rodina, vrstevníci a digitální média.

Expertní komise pověřená vypracováním 16. zprávy o dětech a mládeži zadání splnila a poskytla diferencovaný přehled o různých sociálních prostorech, včetně digitálních světů, v nichž mladí lidé přicházejí do kontaktu s občanským vzděláváním. Zpráva zároveň propojuje nabídky občanského vzdělávání s oblastmi, kde se občanské vzdělávání praktikuje, pojmenovává společné rysy a rozdíly a identifikuje předvídatelné problematické aspekty.

Expertní komise nahlíží na demokracii jako na formu života (ve smyslu kultury sociálního soužití), jako na formu společenského zřízení (ve smyslu demokratické občanské společnosti a svobodné, různorodé veřejnosti) a jako na formu vlády (ve smyslu státu, jehož funkce a úkoly jsou založeny na politické rovnosti a právu obyvatel na politickou participaci), vystavenou dalekosáhlým procesům vývoje společnosti. Tyto vývojové procesy, ve zprávě označené jako „megatrendy“, ovlivňují nejen způsob, jakým mladí lidé dospívají, ale také formují „portfolio úkolů pro dnešní mladou generaci ve společnosti“ (kapitola 1). Zároveň jsou výzvou pro občanské vzdělávání. Zpráva podrobněji popisuje ambivalence spojené s globalizací, změny klimatu a devastaci životního prostředí, útěk a migraci, ambivalence digitalizace, důsledky demografických změn, ale také zbrojení a (nebezpečí) války.

Podle Zprávy demokracie navíc čelí řadě výzev a krizovým fenoménům, které „mohou různou měrou ohrozit její samotnou podstatu“ (kapitola 1). Spadají sem především uskupení, která demokracii odmítají, podkopávají, nebo na ni dokonce otevřeně útočí. Ve společenských vědách se v této souvislosti používají poněkud kostrbaté, ale výstižné pojmy jako nepřátelství na základě skupinové příslušnosti, paušalizující

konstrukce odmítání, autoritářský nacionalismus, pravicový extremismus a populismus a ohrožení demokracie vycházející z náboženského kontextu. Zpráva uvádí také levicový extremismus a na veřejnosti tak často zmiňovaný islamismus, přičemž Komise dává jasně najevo, že oba pojmy nejsou nekontroverzní.

Kromě toho se Zpráva zabývá široce rozšířenými fenomény, které pro zastupitelskou demokracii představují vážný problém, protože zpochybňují její důvěryhodnost a oprávněnost. Je to znechucení politikou a politickými stranami a pocit vlastní politické bezmoci.

V kostce: hlavní poznatky a doporučení vyplývající ze 16. zprávy o dětech a mládeži

Má-li občanské vzdělávání s ohledem na výše uvedený společenský vývoj a s ním spojené výzvy plnit své poslání, je nepochybně zapotřebí mu během dětství a dospívání přikládat větší váhu. Zpráva proto vyzývá ke zvýšení prestiže a stabilizaci této oblasti v praxi a k širšímu etablování občanského vzdělávání mladých lidí.

Expertní komise pověřená vypracováním 16. zprávy o dětech a mládeži formulovala tyto hlavní poznatky a z nich vyplývající doporučení:

1. Občanské vzdělávání je výchovou k demokracii.
Občanské vzdělávání nemůže být neutrální, protože jeho prvořadým cílem je rozvoj kritického úsudku mladých lidí a jejich orientace na demokratické hodnoty. Občanské vzdělávání je tedy procesem formování občanské gramotnosti založeném na „neoddiskutovatelném jádru“ demokracie opírajícím se o principy jako rovnost, pluralismus, lidská práva, právní stát, dělba moci a ochrana menšin (kapitola 2). 16. zpráva o dětech a mládeži požaduje, aby ti, kdo nesou politickou odpovědnost, podpořili občanské vzdělávání založené na demokracii a lidských právech a aby se k němu jednoznačně přihlásili.

2. Občanské vzdělávání se odehrává po celé dětství a mládí.
Do kontaktu s občanským vzděláváním přicházejí mladí lidé od raného dětství až po mladou dospělost ve velmi odlišných sociálních prostorech důležitých pro jejich dospívání a v nejrůznějších každodenních kontextech. Za nabídku odpovídající požadavkům doby a potřebám mládeže nese odpovědnost celá řada aktérů. Zpráva analyzuje občanské vzdělávání v rodině, předškolních zařízeních, ve školách a při celodenním vzdělávání, v rámci odborného vzdělávání, na vysokých školách, při práci s dětmi a mládeží, při vzdělávání mládeže zajišťovaném nadacemi blízkými politickým stranám, při protestech a v sociálních hnutích, dobrovolných službách, ozbrojených silách, médiích a digitálních světech.

Občanské vzdělávání přitom nespočívá pouze v osvojení si znalostí o politických a společenských institucích a jejich funkcích. Občanské vzdělávání je tedy více než jen teoretické učivo. Mnohem spíše označuje mnohovrstevnatý proces vzdělávání, který kromě získávání vědomostí zahrnuje i zkušenosti a emoce, praktické jednání a osvojování si svého vlastního světa. V konečném důsledku jde o formování schopnosti politické analýzy, politického úsudku a politického konání.

3. Právo na občanské vzdělávání mají všichni mladí lidé.

Právo mladých lidí na občanské vzdělávání lze odvodit z platné legislativy, ale tomuto právu je třeba závazněji dostát a pevněji ho zakotvit, a to například v ústavách všech německých spolkových zemí a také v podobě práv dětí vyplývajících z konvence OSN zakomponovaných do federální ústavy. Kromě toho by se mělo dostat většího uznání a podpory organizacím poskytujícím občanské vzdělávání, které sdružují mladé lidí s tzv. migrační historií, lidi jiné než bílé pleti (*People of Color*) a tzv. post-migrační osoby (potomci obyvatel s migrační zkušeností, kteří sami neemigrovali). Pro mladé lidi se zdravotním postižením a znevýhodněním se bezbariérová účast na občanském vzdělávání musí stát naprosto samozřejmou realitou.

4. Občanské vzdělávání je víc než jen prevence extremismu.

16. zpráva o dětech a mládeži se vyslovuje proti tomu, aby se poslání občanského vzdělávání redukovalo na prevenci extremismu. Vzniká pak totiž nebezpečí, že vlivem tohoto přístupu dojde k opuštění hlavních principů občanského vzdělávání, tj. především přicházet s tzv. otevřenými nabídkami, tedy nabídkami bez předem stanoveného konkrétního výsledku, pro všechny mladé lidi, které se zaměřují na jejich potenciál (a ne na jejich nedostatky).

5. Občanské vzdělávání je nadnárodní.

16. zpráva o dětech a mládeži kritizuje, že o občanském vzdělávání se příliš často uvažuje výhradně v kategoriích limitovaných národním státem. Požaduje proto více nadnárodních vzdělávacích zkušeností. To platí zejména s ohledem na Evropu. Přitom je třeba uznat jak silné stránky a výhody evropského sjednocení, tak kriticky diskutovat o současných výzvách.

6. Občanské vzdělávání a účast na politickém dění patří k sobě.

Solidní občanské vzdělávání ve spojení s účinnými možnostmi zapojení napomáhá získat mladé lidi pro demokracii a posílit v tomto směru potřebné kompetence. Zásadním a nezbytným principem je zajistit možnost participace všude tam, kde se mladí lidé pohybují.

Doporučuje se snížení věkové hranice pro účast ve volbách na všech úrovních na 16 let. Při posuzování zkušeností s participací je navíc zapotřebí vždy zohledňovat, co se mladí lidé naučí, když se politicky zapojují.

7. Občanské vzdělávání mladých lidí rovná se politika mládeže.

Občanské vzdělávání musí zohledňovat práva, ale také životní realitu a zájmy mladých lidí. Musí tak činit jak ve veřejném diskurzu, tak v tom, co samo nabízí. Zpráva dále poukazuje na rozdíly mezi vzděláváním mládeže a vzděláváním dospělých a naléhavě doporučuje posílit a dále rozvíjet profesní autonomii občanského vzdělávání mladých lidí.

8. Korona jako výzva a příležitost pro občanské vzdělávání.

Koronavirovou pandemii a strategie boje s ní zpráva označuje za „zátěžovou zkoušku pro otevřenou demokratickou společnost“ (kapitola 1 a 16). Výzvu pro občanské vzdělávání spatřuje především v omezených a nerovných vzdělávacích příležitostech. Poměrně kriticky vnímá také pandemií vynucené urychlení digitalizace v různých vzdělávacích kontextech.

Zpráva dále kritizuje, že mladí lidé nemají v krizových situacích dostatek příležitostí zapojit se a že se pohled na ně redukuje na roli žáků a studentů. Poukazuje také na to, že pandemie organizace a instituce mimoškolního občanského vzdělávání postavila před existenční problémy.

Zpráva navíc identifikuje příležitosti k učení, které pro občanské vzdělávání z pandemie vyplývají, například v oblasti základních lidských práv a možnosti jejich omezování v důsledku protiepidemických opatření v nouzovém stavu. V rámci občanského vzdělávání je třeba diskutovat také o Evropské unii a roli národních států v dobách krize, stejně jako například o úloze demokratické a občanské veřejnosti. Je třeba se zabývat i konspiračními teoriemi a procesy jejich šíření v souvislosti s pandemickými událostmi.

Občanské vzdělávání je výchovou k demokracii

I když se o politice, demokracii, vzdělávání nebo konkrétně o občanském vzdělávání či výchově k demokracii mluví s naprostou samozřejmostí, často nebývá jasné, co přesně se tím myslí. Je zásluhou 16. zprávy o dětech a mládeži, že přináší užitečné návrhy na objasnění rádoby srozumitelných podstatných pojmů.

Politiku lze tak chápat jako „souhrn aktivit a struktur zaměřených na vytváření, prosazování a kritické nahlížení obecně závazných a veřejně relevantních pravidel uvnitř uskupení lidí i mezi nimi“ (kapitola 2). Důraz je přitom kladen na společně vytvořená, resp. vytvářená pravidla. Je třeba mít na paměti, že v politickém procesu jde vždy o získání a udržení moci za účelem prosazování zájmů a že konfrontace aktérů politického dění znamená také řešení sociálních konfliktů.

Komise toto chápání politiky podporuje trojrozměrným pojetím demokracie:

1. *Formální rozměr* demokracie se týká způsobu, jakým obecně závazná pravidla vznikají a jsou stanovována a případně i kriticky nahlížena. Důraz je kladen především na procedurální aspekty, jakými jsou participace, zastoupení, konkurence mezi různými koncepcemi a existence různých diskurzů.

2. Díky *obsahovému rozměru* se do centra pozornosti dostávají nezadatelné demokratické principy. Důležité jsou zejména zásada rovnosti, právní stát, dělba moci, a tedy i omezení moci, lidská práva, ochrana menšin a uznání plurality.

3. *Procesní rozměr* poukazuje na to, že demokracie není pouze historickým výdobytkem, ale že sama demokracie podléhá historickým procesům změny a transformace, a proto musí být vždy znovu vyjednávána (kapitola 2).

Zpráva se rovněž zabývá pojmy jako vzdělávání, výchova, osvojování si znalostí a dovedností, učení, didaktika a socializace. Politická socializace je definována „ve vztahu k objektu ‚politika' jako celoživotní (vědomé i nevědomé) učení a formování osobnosti jednotlivce" (kapitola 2). Toto chápání politické socializace se zprávou vine jako červená nit a popisuje ji jako proces trvající po celé dětství, dospívání i během mladé dospělosti.

Na pozadí definice vzdělávání jako procesu zprostředkování znalostí a dovedností a jejich aktivního osvojování zpráva nastiňuje vedle koncepce „občanského vzdělávání" také koncepci „výchovy k demokracii" a dochází k závěru, že jejich jednoznačné vzájemné odlišování není relevantní. Primární cíl občanského vzdělávání vidí mnohem spíše v orientaci mladých lidí na demokratické hodnoty a v rozvíjení kritického úsudku. Občanské vzdělávání je v souladu s výše uvedeným procesem formování občanské gramotnosti. A jako takové zahrnuje osvojení si kultury otevřené diskuze, posílení tolerance vůči jiným názorům či jiným způsobům života, posílení schopnosti přistupovat na kompromisy a akceptovat rozhodnutí většiny a zároveň dodržovat práva menšin a zásady právního státu. Zpráva vyzývá k tomu, aby se odpovědní političtí činitelé jednoznačně přihlásili k občanskému vzdělávání založenému na demokracii a dodržování lidských práv a podporovali ho.

Stát přispívá k reprodukci vlastních politicko-kulturních předpokladů tím, že podporuje nabídky občanského vzdělávání ze strany občanské společnosti, protože ty odrážejí světonázorovou a stranickou rozmanitost samotné společnosti. Zejména vzhledem ke zvyšující se rozpolcenosti společnosti je důležité podporovat prostory a fóra, která umožňují výměnu názorů týkajících se obecných otázek soužití. V této souvislosti je důležité dodržovat jasné mantinely, jak byly dohodnuty již v roce 1976 jako výsledek politicko-didaktické konference v podobě tzv. Beutelsbašského konsensu, tj.:

1. zákaz vnucování myšlenek (žádná indoktrinace),

2. zásada zachování kontroverzního charakteru (zohledňování kontroverzních postojů),

3. zásada posilování vlastních schopností (rozvíjení schopnosti žáků a studentů analyzovat politickou situaci, rozpoznat vlastní zájmy a tyto zájmy také hájit).

Občanské vzdělávání jako takové by se v souladu s těmito zásadami mělo řídit ústavními principy, podporovat angažovanou a otevřenou diskuzi a zároveň identifikovat nesnášenlivé výroky i výroky namířené proti demokracii a posilovat odolnost dětí a mladých lidí vůči takovýmto názorovým proudům.

Na rozdíl od pluralitního občanského vzdělávání poskytovaného občanskou společností by se státní občanské vzdělávání nemělo vymezovat ani ideologicky ani stranicky. To však neznamená, že by občanské vzdělávání mělo být neutrální nebo se dokonce nevyjadřovat a stát stranou. Právě naopak, je třeba, aby se občanské vzdělávání zajišťované státem zasazovalo o demokratické principy, lidská práva a jejich konkretizaci v základních právech zakotvených v ústavě.

Občanské vzdělávání se odehrává po celé dětství a mládí

Mladí lidé se s občanským vzděláváním setkávají od raného dětství až po mladou dospělost ve velmi odlišných a pro jejich formování důležitých sociálních prostorech. Sociálními prostory nejsou myšleny, jak by se možná dalo předpokládat, ani tak konkrétní, fyzickogeografické, jasně vymezené lokality nebo organizace, jako spíše to, jak mladí lidé a další aktéři v příslušných sociálních prostorech jednají, jak je (spolu)utvářejí a využívají pro sebe. Nejde např. o prostor školní třídy jako takový, ale o procesy, které v něm probíhají. Ty jsou na jedné straně určitým způsobem předurčeny, na druhé straně musejí být naplněny životem a podporovány. Tento přístup staví do popředí zkušenosti, témata a jednání dětí a mladých lidí v různých prostorech, a přitom vždy poukazuje také na limity a konflikty, které v důsledku dané konstelace mohou vzniknout. Přestože se tyto prostory v mnohém překrývají, lze je po odborné a po politické stránce ovlivňovat odlišným způsobem, a proto je třeba na ně nahlížet diferencovaně.

Občanské vzdělávání nespočívá pouze v osvojení si znalostí o demokratických institucích a jejich vzájemné součinnosti. Občanské vzdělávání musí přispět k tomu, aby si mladí lidé vypěstovali demokratický postoj, dopracovali se k vlastnímu fundovanému názoru i ochotě a schopnosti participovat a demokraticky se angažovat. 16. zpráva o dětech a mládeži proto nezkoumá pouze to, do jaké míry je demokracie předmětem vzdělávacích nabídek, ale zabývá se také otázkou, nakolik demokratické jsou samotné vzdělávací struktury nebo zda jsou tyto prostory strukturované spíše hierarchicky a funkčně a jaké možnosti participace otevírají nebo vylučují. Neméně důležitým aspektem je otázka, do jaké míry si mladí lidé sami utvářejí své vlastní procesy učení, nebo dokonce do jaké míry sami vystupují jako političtí aktéři.

Zpráva tak umožňuje preciznější odbornou diskusi a poprvé poskytuje ucelený a systematický pohled na sociální prostory mladých lidí, v nichž se odehrává občanské vzdělávání.

Rodina

Rodina má na mladé lidi během dospívání zásadní vliv. To platí i v případě občanského vzdělávání. Zejména v prvních letech života je rodina hlavním místem péče, vzdělávání a výchovy dětí. Rodiče iniciují procesy učení v každodenním životě a pokládají základy pro další životní dráhu a vzdělání svých dětí. Zároveň jsou děti integrovány do různých vzdělávacích kontextů a institucí (například různé formy péče o děti mimo rodinu, škola), které by s rodinami měly spolupracovat jako partneři.

Vliv rodiny na politickou socializaci mladých lidí začíná formováním základních hodnot a postojů, jako je například ohleduplnost, solidarita, empatie a zacházení s tím, co neznáme. Děti a mladí lidé však získávají konkrétní zkušenosti se spolurozhodováním i v každodenním rodinném životě a rodiny ovlivňují jejich politickou orientaci a chování například tím, jak jim generace prarodičů a rodičů předávají své osobní zkušenosti.

Zpráva souhlasí s kritikou, že vzdělávací příležitosti v Německu jsou stále až příliš silně vázány na vzdělání rodičů a životní poměry rodiny. To má dopady i na to, jaké zkušenosti – důležité pro vlastní politické postoje – děti a mladí lidé ve svých rodinách získají (mohou získat).

Komise navíc poukazuje na přetrvávající nevyužité možnosti v oblasti podpory a asistence pro rodiny, například prostřednictvím nabídky tzv. rodinného vzdělávání. Kromě známých témat, jakými jsou nenásilná výchova, demokratické výchovné koncepce a posilování vnímané osobní účinnosti (*self-efficacy*), by bylo třeba diskutovat i o tom, jaké nabídky by rodiny a jejich sítě kontaktů potřebovaly, aby mohly každodenní demokratický život skutečně praktikovat. V této souvislosti je také důležité vzít v úvahu rodiče a rodiny ovlivněné protidemokratickou orientací svých dětí a s ní spojeným chováním anebo rodiny a rodiče, kteří extremistické postoje sami zastávají.

Denní péče o děti mimo rodinu

Vzdělávání v raném věku podporuje nezávisle na možnostech rodin rozvoj dětí a přispívá k rovným startovním podmínkám a příležitostem zapojit se do života společnosti od samého počátku. Zařízení předškolní péče jako první místa výchovy a vzdělávání dětí mimo rodinu mají mimo jiné za úkol děti připravit na společný život v rozmanité demokratické společnosti.

První základy výchovy k demokracii jsou položeny v mateřských školkách a institucích pečujících o děti. Přitom je důležité, aby zde byly děti brány vážně, aby byla respektována jejich práva a aby byly vyslyšeny jejich obavy a potřeby. Naprosto zásadní je na tomto místě zkušenost, že děti vnímají osobní účinnost a že jsou uznávány. To mimo jiné znamená, že děti jsou zapojeny do každodenního života a získávají zkušenost, že ho mohou spoluutvářet. Práva dětí, výchova k demokracii a participace by proto měly být nedílnou součástí každodenní pedagogické reality a mít odpovídající váhu v rámcových vzdělávacích programech spolkových zemí, při vzdělávání pedagogického personálu a při zajišťování a rozvoji kvality předškolního vzdělávání.

Škola a celodenní vzdělávání

Škola je pedagogická instituce, kterou během svého vzdělávání procházejí všechny děti a všichni mladí lidé. Hraje tím pádem klíčovou roli při zprostředkovávání politických znalostí a demokratických hodnot. Škola je jedním z centrálních míst výchovy k demokracii: ta se tu vyučuje v rámci specializovaného vyučovacího předmětu, je vzdělávacím cílem prolínajícím se všemi předměty, je výchovným principem školy a zároveň je strukturálním principem, protože vytvoření odpovídajících struktur je podmínkou demokratického rozvoje školy.

16. zpráva o dětech a mládeži uvádí, že školy mají nedostatky ve všech oblastech občanského vzdělávání. Poukazuje na to, že se v jednotlivých spolkových zemích vyučuje v různém rozsahu a příliš často ho vyučují pedagogové bez odpovídající aprobace. Doporučuje se zajistit minimální hodinovou dotaci v rozsahu dvou vyučovacích hodin týdně na všech typech škol od 5. do 10. ročníku a také provést revizi požadavků na obsahovou náplň tohoto předmětu. Ani na základních školách se dosud dostatečným způsobem nevyužívají možnosti občanského vzdělávání. Občanské vzdělávání by navíc mělo být součástí studia všech pedagogických oborů bez ohledu na konkrétní specializaci. Kromě toho je zapotřebí vyvinout

intenzivní úsilí při náboru vyučujících s aprobací dějepis, výchova k občanství a víceoborového předmětu Sachunterricht, propojujícího společenskovědní a přírodovědná témata. To znamená vydat se stejnou cestou, jako se to v posledních letech dělo v případě matematiky, informatiky, přírodních věd a techniky (skupina předmětů německy označovaných zkratkou *MINT*).

V některých spolkových zemích je výchově k občanství na prvním a druhém stupni víceletých gymnázií věnováno jen velmi málo času a tři čtvrtiny spolkových zemí nezajišťují občanské vzdělávání v 5. a 6. ročníku vůbec. V mnoha případech začíná taková výuka až v 9. nebo dokonce až v 10. ročníku. Komise kritizuje skutečnost, že momentálně v devíti spolkových zemích mají žáci škol nižšího sekundárního stupně (ISCDE 2) negymnazijního typu méně výchovy k občanství než gymnazisté. Skutečnost, že se žákům dostává většího či menšího počtu hodin výchovy k občanství podle toho, v jaké spolkové zemi žijí a jaký typ školy navštěvují, není podle Komise v souladu s významem tohoto předmětu a s právem všech mladých lidí na občanské vzdělávání.

Občanské vzdělávání realizované ve škole a v souvislosti s ní se však neomezuje pouze na samotné vyučování. Stejně důležité je v tomto ohledu i demokratické nastavení školy včetně účinného spolurozhodování žáků a žákyň.

Zvlášť naléhavým, avšak ne zcela snadným úkolem je etablovat občanské vzdělávání trvale v tzv. celodenních školách. K výuce, jejíž náplň stanovují učební osnovy, se přidávají také odpolední aktivity. Na tomto místě je zapotřebí nejen větší spolupráce mezi školami a mimoškolními organizacemi pracujícími s dětmi a mládeží, ale také vytvoření nových formátů, zejména na prvním stupni základních škol. Občanské vzdělávání dětí a mladých lidí díky tomu dostane prostor i nad rámec projektů trvajících den či týden nebo jiných časově omezených nabídek.

Odborné vzdělávání a příprava

Mezi občanským vzděláváním a odborným vzděláváním existuje úzká souvislost. Mladí lidé si ji uvědomují zejména na začátku své profesní kariéry při konfrontaci s konkrétními politickými otázkami týkajícími se daňového systému, využívání daní a sociálního zabezpečení. Občanské vzdělávání je – v podobě, v jakého ho odborným školám předepisují rámcové vzdělávací programy stanovené Stálou konferencí ministrů školství a kultury německých spolkových zemí (*Kultusministerkonferenz*) – v praxi i při závěrečných zkouškách až příliš zastíněno odbornými předměty.

V občanském vzdělávání, zejména v souvislosti s pracovněprávními vztahy, hrají důležitou roli také odbory, které se neomezují pouze na zastupování zájmů na úrovni firem. Jejich nabídky je důležité intenzivněji zaměřit i na mladé lidi v malých podnicích, které nejsou vázány kolektivními smlouvami, na zaměstnance se smlouvou na dobu určitou, mladé pracovníky bez odborné maturity nebo kvalifikace, stejně jako na mladé lidi, kteří mají z nejrůznějších důvodů problémy se vstupem na trh práce. Vzhledem k rozdílným právním nárokům na studijní volno při zaměstnání v jednotlivých spolkových zemích Zpráva rovněž doporučuje přijetí spolkového zákona o dalším vzdělávání s celostátně platnými právními nároky na pracovní volno čerpané za účelem (občanského) vzdělávání.

Vysoké školy

Na vysokých školách neprobíhá občanské vzdělávání pouze v podobě studia politologie nebo historie. Pro posílení vysokých škol coby občansko-politického (vzdělávacího) prostoru doporučuje 16. zpráva o dětech a mládeži zajistit dostatečné volné pole působnosti, které studentům a studentkám umožní sbírat vlastní zkušenosti v oblasti občanského vzdělávání, organizovat se na základě zákonných ustanovení, intenzivněji se zapojovat do studentských záležitostí prostřednictvím akademických senátů a získat obecný politický mandát pro studentské komory. Komise rovněž doporučuje zakotvit občanské vzdělávání v kurikulu všech studijních oborů. Kromě toho zastává názor, že úkolem vysokých škol je nahlížet na sebe jako na otevřený prostor, v němž se projednávají a řeší konflikty ve společnosti, a za tímto účelem formulovat vhodné zásady a způsoby zacházení s nimi.

Komise konstatuje, že výzkum a praxe občanského vzdělávání a výchovy k demokracii se neprovádějí systematicky, že se provozují ve velmi odlišných vědních oborech a že chybí kontinuální a komplexní spolupráce mezi vědou a praxí. To platí zejména pro oblast mimoškolního občanského vzdělávání a interdisciplinární témata (např. občansko-mediální výchova).

Práce s dětmi a mládeží

16. zpráva o dětech a mládeži věnuje velký prostor práci s dětmi a mládeží a různým podobám jejích nabídek a uznává, že má významný přínos k občanskému vzdělávání dětí a mladých lidí.

Oblast práce s dětmi a mládeží je velmi rozmanitá. Zahrnuje mimoškolní vzdělávací instituce, mládežnické organizace (od mladých hasičů přes skautské oddíly, ekologické spolky až po mládežnické politické organizace), práci s neorganizovanými cílovými skupinami (tzv. otevřená práce s dětmi a mládeží, do které spadají například kluby mládeže a mobilní nabídky ve veřejném prostoru), mezinárodní práci s dětmi a mládeží, umělecké vzdělávání a práci s dětmi a mládeží ve sportu. Společné jsou všem těmto formátům pedagogické ambice a principy jako otevřenost, dobrovolnost, sebeurčení a spolurozhodování i orientace na životní realitu a sociální prostory dětí a mladých lidí. Hranice mezi jednotlivými poli působnosti jsou přitom plynulé.

Občanské vzdělávání probíhá na všech úrovních práce s dětmi a mládeží, ale jednotlivé oblasti praxe se značně liší v tom, na co kladou důraz. 16. zpráva o dětech a mládeži však kritizuje slabou spolupráci mezi aktéry i nedostatečnou vzájemnou informovanost a izolovanost. Vzhledem ke snižujícímu se počtu institucí provozujících mimoškolní občanské vzdělávání mládeže (zejména vzdělávacích center pro mládež) doporučuje Komise rozšířit jak stávající dočasné dotační programy, např. *Demokratie leben!* (doslova: Žít demokracií!), tak dále rozvíjet zavedené a právně zajištěné standardní struktury.

Zpráva se podrobně věnuje mimoškolnímu občanskému vzdělávání mládeže, práci s dětmi a mládeží na úrovni spolků a otevřené práci s dětmi a mládeží. Tyto tři oblasti praxe, stejně jako další formy práce s dětmi a mládeží, společně otevírají rozmanité možnosti občanského vzdělávání a praktického aplikování demokracie zaměřené na potřeby a zájmy mladých lidí, například v podobě volnočasových aktivit, které si mladí lidé do velké míry samostatně zorganizují a za které nesou sami zodpovědnost. Občanské vzdělávání je v těchto oblastech umožněno obvykle ve třech podobách: jako koncepčně pojaté občanské vzdělávání, jako konkrétní situací podmíněné příležitostné občanské vzdělávání a jako projev praxe založené na výše uvedených principech, zejména na zájmové orientaci, dobrovolnosti a participaci.

Vzdělávání mládeže blízké politickým stranám

Politické strany, jejich mládežnické organizace a k nim přidružené nadace jsou podle 16. zprávy o dětech a mládeži „přirozeným prostorem, kde se politika tematizuje a utváří“. Zpráva konstatuje, že občanské vzdělávání mladých lidí hraje v činnosti politických stran podřadnou roli a ve stranických mládežnických organizacích pak převážně funguje jako nástroj, jehož cílem je v první řadě nábor nových mladých členů. Nadace spjaté s politickými stranami sice významně přispívají k občanskému vzdělávání mládeže a dospělých, ale mezi sebou ani s celou sférou občanského vzdělávání mládeže dostatečně nespolupracují.

Protesty a sociální hnutí

Velký potenciál pro občanské vzdělávání mladých lidí spatřuje Zpráva v sociálních hnutích a protestních formacích. Popisuje, jaké vzdělávací zkušenosti na poli občanského vzdělávání mohou mladí lidé nasbírat a co se v tomto kontextu mohou naučit, když se například zapojí do hnutí *Fridays for Future* nebo se angažují v hnutí LGBTIQ (komunita zahrnující lesbicky, homosexuálně, bisexuálně, transsexuálně orientované osoby, transgender a intersexuální lidi a queer/osoby s nevyjasněnou sexuální orientací (*questioning*)).

Zpráva doporučuje tyto formy občanské angažovanosti, organizace i vzdělávací instituce hlásící se k demokratickým hodnotám intenzivněji podporovat. Navrhuje dát jim k dispozici platformy pro navazování kontaktů a veřejné prostory pro setkávání, poskytovat všeobecně dostupné informace například o tom, jak se nahlašuje demonstrace a na co je v této souvislosti třeba dbát.

Dobrovolné služby

Dobrovolné služby pro mladé lidi jsou zvláštní formou občanské angažovanosti, která jim umožňuje působit v širokém spektru sociálních, ekologických, mezinárodních a rozvojových oblastí. Dobrovolné služby se řídí pevnými pravidly, jsou časově omezené a do všedního dne takto zapojených mladých účastníků vnášejí strukturu. Dobrovolné služby jsou koncipovány tak, že mají zároveň i vzdělávací charakter – praktická práce na konkrétním místě nabízí celou paletu možností se vzdělávat, a to i ve smyslu občanského vzdělávání.

Dobrovolná služba vyžaduje pedagogickou podporu, které se mladým lidem může dostávat například na přípravných a evaluačních seminářích. Jejich cílem je „předávat sociální, kulturní a interkulturní kompetence a posilovat smysl pro odpovědnost za veřejný zájem“. To je také stanoveno v zákoně o dobrovolné službě mládeže. Zákonná úprava tzv. spolkové dobrovolné služby (*Bundesfreiwilligendienst*) je srovnatelná.

16. zpráva o dětech a mládeži doporučuje vyvinout ještě intenzivnější úsilí, a tak umožnit, aby dobrovolnou službu mohli absolvovat všichni mladí lidé bez ohledu na původ, vzdělání nebo individuální handicap. Zpráva navíc navrhuje jednak rozšířit práva dobrovolníků na participaci a jednak dojednat společné rámcové cíle občanského vzdělávání v dobrovolné službě. Dále vyslovuje doporučení, aby organizace zajišťující dobrovolné služby měly možnost přístupu na všechny školy ve všech spolkových zemích, stejně jako ji má německá armáda, jejíž referenti, tzv. mládežničtí důstojníci (*Jugendoffiziere*), docházejí do škol na besedy o bezpečnostních otázkách.

Bundeswehr

Bundeswehr je parlamentní armáda. To znamená, že pravomoc rozhodovat o rozpočtu na obranu a o zahraničních misích má parlament. Ústava rovněž stanovuje obranný výbor. Od roku 1956 existuje pozice zmocněnce, resp. zmocněnkyně Spolkového sněmu (*Wehrbeauftragte/r*) pro dohled nad dodržováním základních práv vojáků a zásad vnitřního řízení, na něž se mohou vojáci přímo obracet s jakýmikoliv problémy. Bundeswehr je tedy parlamentní demokracii povinován zvláštním způsobem.

Od ukončení povinné vojenské služby, ale i na pozadí výzev spojených se současnou mezinárodní a vnitrostátní situací, prochází bundeswehr procesem transformace. Zpráva navrhuje – v neposlední řadě i kvůli ne zcela adekvátnímu zastoupení jednotlivých složek společnosti v bundeswehru – zintenzivnit úsilí o dialog mezi armádou a občanskou společností. Je také důležité, aby bundeswehr vystupoval jako součást státního zřízení a svůj profesionální obraz na školách prezentoval i s ohledem na potřebné získávání nových sil. Podle názoru Komise pověřené vypracováním Zprávy by však mandát mládežnických důstojníků neměl přesahovat rámec pouhého informování (žádná agitace ani nábor rekrutů).

Dalším doporučením 16. zprávy o dětech a mládeži je systematické sledování a mapování extremistických postojů v bundeswehru. Musí w na úrovni všech vojenských hodností a jít ruku v ruce s občanským vzděláváním postaveným na základních demokratických hodnotách.

Média/digitální světy

Děti a mladí lidé dnes vyrůstají ve vysoce digitalizované společnosti. Současně s analogovým světem se pohybují i v různých digitálních světech. To se týká i občanského vzdělávání. 16. zpráva o dětech a mládeži proto doporučuje důsledné propojení občanského vzdělávání a kritické mediální výchovy. Tato občansko-mediální výchova by se měla zabývat mediálně podmíněnými ekonomickými a společenskými procesy, reflektovat proměny veřejné sféry způsobené novými mediálními strukturami a zvyšováním mediální gramotnosti otevírat možnosti pro upevnění vlastní pozice a zorientování se v dané situaci.

Kritické a kompetentní zacházení s digitálními médii je proto pro občanské vzdělávání naprosto zásadní. Je důležité, aby mladí lidé digitální média dokázali využívat samostatně, kriticky a kreativně. Klíčovou roli zde hraje podpora mediální gramotnosti. Zpráva rovněž vyzývá k reformě mediální právní ochrany dětí a mladistvých. Tímto způsobem by mělo dojít především k posílení odpovědnosti poskytovatelů internetových obsahů, aby na síti bylo možné účinně čelit interakčním rizikům jako kyberšikana a nenávistné projevy.

Zpráva také popisuje dilema, kterého si občanské vzdělávání musí být vědomé, když kritizuje komerční platformy a kanály kvůli nedostatečnému zajištění ochrany osobních údajů a soukromí a zároveň je samo, například pomocí sociálních médií, využívá k oslovování mladých lidí.

Občansko-mediální výchova je odkázána také na podporu veřejnoprávních médií. Ta by měla neodkladně dále rozvíjet rozsah své nabídky pro děti a mládež i její kvalitu.

Právo na občanské vzdělávání mají všichni mladí lidé

16. zpráva o dětech a mládeži odvozuje právo všech mladých lidí na občanské vzdělání z jejich práva na podporu jejich rozvoje a na výchovu v sociabilní osobnosti schopné nést zodpovědnost samy za sebe (§ 1 sociálního zákoníku, kniha VIII) a z práva na vzdělání zaručeného v Úmluvě OSN o právech dítěte. Zpráva doporučuje právo na občanské vzdělávání zakotvit ve všech ústavách jednotlivých spolkových států. Občanskou gramotnost je podle ní nutné konkrétně podporovat jak prostřednictvím samostatného vyučovacího předmětu, tak mimoškolním občanským vzděláváním. Práva dětí by navíc měla být zakotvena v německé ústavě.

Subjektům zajišťujícím občanské vzdělávání by se mělo dostat většího uznání a jejich dalšímu rozvoji intenzivnější podpory tím spíš, jedná-li se o organizace mladých lidí s migrační historií, mladých lidí jiné než bílé barvy pleti a potomků migrantů (v tomto kontextu se v Německu používá pojem post-migrační aktéři). Komise se domnívá, že trvalá podpora těchto struktur na federální úrovni (například prostřednictvím spolkového grantového programu pro práci s dětmi a mládeží (*Kinder- und Jugendplan*) nebo Spolkové agentury pro občanské vzdělávání (*Bundeszentrale für politische Bildung*)) by na straně jedné byla viditelným politickým signálem a výrazem uznání a na straně druhé by usnadnila propojení s dalšími aktéry.

Občanské vzdělávání podporuje schopnost politické participace i schopnost spoluutvářet demokratické procesy. Tato skutečnost platí bezvýhradně i pro mladé lidi se zdravotním postižením a znevýhodněním. Občanské vzdělávání je proto třeba chápat jako základní předpoklad pro výkon politických práv ve smyslu článku 29 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením. Bezbariérové zapojení mladých lidí se zdravotním postižením a znevýhodněním do občanského vzdělávání je dosud však spíš výjimkou.

Občanské vzdělávání je víc než jen prevence extremismu

16. zpráva o dětech a mládeži nesouhlasí s tím, když se poslání občanského vzdělávání redukuje na prevenci extremismu. Je sice nesporné, že zdařilé občanské vzdělávání se obrací také proti všem formám extremismu. Pokud se však občanské vzdělávání orientuje výlučně na aspekt prevence extremismu, hrozí nebezpečí rezignace na hlavní zásady občanského vzdělávání. Do popředí zájmu by se tak kupříkladu dostaly spíše případné problémy, deficity a ohrožení, a to na úkor orientace na možnosti, zájmy a potřeby mladých lidí. Nabídky pro všechny mladé lidi, které předem nestanovují konkrétní výsledek, jehož by zúčastnění měli dosáhnout, by pak v úvahu přicházely také už jen stěží.

Jinými slovy, občanské vzdělávání nemůžeme považovat za „společensko-politického hasiče“, (kapitoly 10 a 21). Přetrvávající nezbytnost občanského vzdělávání vychází spíše ze skutečnosti, že demokracii a demokratickému chování se musí učit každá generace znovu, že si je musí znovu osvojit.

Občanské vzdělávání je nadnárodní

Podle názoru 16. zprávy o dětech a mládeži se občanské vzdělávání v Německu až příliš často zabývá pouze tématy souvisejícími s Německem jako například politickým systémem Spolkové republiky Německo. S touto oblastí obvykle souvisejí i první získané konkrétní politické zkušenosti. Německo je však i členem Evropské unie a jako součást globálního společenství je v mnoha ohledech provázáno s ostatními zeměmi. Aby vše nezůstalo abstraktní a cizí („vzdálený Brusel“), požaduje Komise více nadnárodních vzdělávacích zkušeností. To platí zejména ve vztahu k Evropě. Nejde jen o rozšíření znalostí o EU, o jejích strukturách a postupech, ale také o to, zažít Evropu jako politický prostor se všemi jeho rozporuplnostmi a získat odpovídající kompetence.

K nadnárodnímu aspektu patří také prezentování migrace jako společenské normality a kontinuální součásti německých a evropských dějin. Způsob, jak se s migrací politicky a občansky nakládá, je proto důležitým tématem občanského vzdělávání.

Občanské vzdělávání a účast na politickém dění patří k sobě

Občanské vzdělávání musí jít ruku v ruce s účastí na politickém dění. Fundované občanské vzdělávání ve spojení s účinnými možnostmi aktivní participace pomáhá získat mladé lidi pro demokracii, umožňuje jim se demokraticky zapojovat a angažovat pro sociální soudržnost.

Děti a mladí lidé by měli účinně spoluutvářet své sociální prostory a zapojovat se do řešení reálných konfliktů a problémů. Zpráva proto doporučuje snížit věkovou hranici pro účast ve volbách na všech úrovních na 16 let.

Zároveň zpráva konstatuje, že pro uskutečňování občansko-vzdělávacích procesů je zajištění participace sice nezbytným předpokladem, samo o sobě „však není postačující“ (kapitola 21). Zásadní je, aby se na zkušenosti s aktivní účastí vždy nahlíželo i v souvislosti s tím, co se mladí lidé naučí, když se občansko-politicky zapojují.

Občanské vzdělávání mladých lidí rovná se politika mládeže

16. zpráva o dětech a mládeži doporučuje, aby se občanské vzdělávání stalo důležitou součástí kterékoli politiky mládeže, a to jak na komunální úrovni, tak na úrovni spolkových zemí i na federální úrovni.

Komise zaujímá jasnou pozici, když požaduje, aby občanské vzdělávání v dětství a během dospívání zohledňovalo práva, zájmy a potřeby mladých lidí, a to jak ve veřejném diskurzu a diskurzu na úrovni politiky mládeže, tak i s ohledem na to, co samo nabízí a jaké struktury vykazuje. K úkolům občanského vzdělávání patří pojmenovávat a zároveň minimalizovat fenomény jako znevýhodnění a sociální vyloučení, k nimž v oblasti vzdělávání a politické participace dochází. Grantové programy zaměřené na občanské vzdělávání je třeba podrobit důkladnější analýze s cílem zjistit, zda dostatečně zohledňují životní realitu mladých lidí a podmínky, v nichž vyrůstají, a zda jsou vhodné k tomu, aby si děti a mladí lidé mohli politiku konkrétně sami osahat.

Zpráva rovněž poukazuje na rozdíly mezi vzděláváním mládeže a vzděláváním dospělých, přičemž naléhavě doporučuje posílit a dále rozvíjet odbornou autonomii občanského vzdělávání mladých lidí.

Korona jako výzva a příležitost pro občanské vzdělávání

Koronavirovou pandemii a strategie jejího zvládání 16. zpráva o dětech a mládeži vnímá jako „zatěžkávací zkoušku otevřené demokratické společnosti“ (kapitola 1.1.3). Zpráva analyzuje výzvy a příležitosti k učení, s nimiž se občanské vzdělávání dětí a mládeže bylo v důsledku pandemie nuceno vypořádat.

Popisuje výrazné omezení procesů probíhajících v rámci občanského (sebe)vzdělávání mladých lidí a konstatuje, že sociální nerovnosti v oblasti vzdělávacích příležitostí se vlivem ochranných opatření nejen zviditelnily, ale že také zesílily. S pandemií spojené snahy o urychlenou digitalizaci v různých vzdělávacích kontextech, v nichž se mladí lidé pohybují, vnímá Zpráva značně kriticky. Podle názoru Komise digitalizace v této podobě posiluje sociální rozdíly, odehrává se na úkor ochrany osobních údajů, podporuje komercializaci dat a není s to nahradit sdílené zkušenosti a osobní setkání.

Další velký problém Komise spatřuje v tom, že během krize nebyli mladí lidé do rozhodování, která se týkala přímo jich, dostatečně zapojováni a že se zejména jim nedostávalo informací přiměřených jejich věku. Zpráva kritizuje i fakt, že pohled na mladé lidi se redukoval, když se na ně nahlíželo jen jako na studenty nebo žáky.

Zmíněny jsou také existenční problémy v důsledku pandemie, s nimiž se potýkají organizace a instituce mimoškolního občanského vzdělávání, které byly v rámci protipandemických opatření nuceny svou činnost pozastavit nebo zásadním způsobem omezit. Tyto problémy pramení především ze zrušených nebo citelně limitovaných seminářů, projektů, vzdělávacích kurzů a mezinárodních setkání, z dlouhodobě rušených třídních výletů a projektů pořádaných ve spolupráci s mimoškolními subjekty ve škole i mimo ni.

Komise pandemii přiznává určitý potenciál s ohledem na občanské vzdělávání, protože nabízí i mnoho příležitostí se něco naučit. V první řadě zmiňuje Komise základní práva a jejich případné omezování, dále dělbu moci a adekvátnost mimořádných a ochranných opatření a přiměřenost jejich trvání. Snahy jednotlivých států o řešení na vlastní pěst, uzavírání hranic a úsilí o nalezení společné evropské reakce na hospodářské dopady pandemie, to vše jsou podněty pro diskuzi v rámci občanského vzdělávání o tématech jako Evropská unie nebo národní stát během krize. V úvahu je také třeba vzít jak roli, kterou hrají jednotlivé části demokratické a občanské společnosti a vědečtí experti, tak možnosti uplatnění vlivu, jimiž disponují. Problematikou, které se občanské vzdělávání může také věnovat, jsou souvislosti a procesy šíření konspiračních teorií podmíněné pandemickými událostmi. Za další důležité téma považuje Zpráva diskriminaci a procesy distancování se od něčeho (korona jako „čínský mor“, který postihuje především „staré“ a „nemocné lidi“ atd.), s nímž je spojené polarizující odcizování určité sociální a často již marginalizované skupiny, dělení na „my“ a „oni“. V kontextu pandemie lze také kriticky diskutovat o souvislostech mezi demokracií a kapitalismem, například s ohledem na tržní orientaci systému zdravotnictví. V neposlední řadě pandemická krize odhaluje četná dilemata hodnotových žebříčků. I těmito otázkami je možné se při občanském vzdělávání zabývat.

Zapojení mladých lidí do zpráv o dětech a mládeži

Zprávy spolkové vlády o dětech a mládeži mají zohledňovat různé skupiny mladých lidí včetně jejich perspektiv. Tento požadavek je možné uplatňovat ve všech fázích jejich vzniku. 16. zpráva o dětech a mládeži se zaměřuje na podporu výchovy k demokracii v dětství a mládí. Zabývá se tedy sférou působnosti občansko-vzdělávací a mládežnické politiky, kterou mladí lidé opakovaně označují za oblast z jejich pohledu důležitou a zároveň v této souvislosti vyjadřují často pocit, že o ní vlastně nejsou dostatečně informováni, že v daném ohledu nejsou kompetentní a že se jim zároveň ani nedůvěřuje, že by odpovídající kompetence mohli získat. Při sestavování Komise byla také cíleně zohledněna expertíza z okruhu mládežnických organizací.

Prostřednictvím nejrůznějších formátů mají být mladí lidé navíc zapojováni také přímo do tvorby samotné zprávy. Jejich účast se však musí řídit specifickými podmínkami, za kterých Komise na důvěrné bázi pracuje, a dodržovat požadavky vyplývající ze zákona. To obnáší kupříkladu i fakt, že zprávu píše výlučně Komise a také ona za ni nese odpovědnost.

Expertní komise pověřená vypracováním 16. zprávy o dětech a mládeži uspořádala tři workshopy pro mladé lidí, jeden workshop pro děti a jednu debatu se zástupci grémií reprezentujících mladé lidi na komunální úrovni. Navíc byly vedeny řízené strukturované rozhovory se 13 skupinami dětí z mateřských a se třemi třídami základních škol. Komise kromě toho ještě zadala rozsáhlou sekundární analýzu dat získaných ze 13 celoněmeckých participačních procesů, do nichž byli mladí lidé zapojeni, a zohlednila její výsledky.

Pro workshopy určené dětem a mládeži byla vybrána velmi různorodá skupina dětí a mladých lidí s nejrůznějším socioekonomickým zázemím. Zúčastnění měli Komisi pomoct identifikovat jednak témata občansko-vzdělávacích procesů a jednak sociální prostory, kde se občanské vzdělávání odehrává. Komise chtěla mimo jiné zjistit, kde děti a mladí lidé přicházejí do styku s politikou a s demokracií a jaké zkušenosti s občanským vzděláváním mají.

Na workshopech děti a mladí lidé „dali naprosto jasně najevo svůj výrazný zájem o politiku a velkou potřebu vzájemné výměny názorů, a to i pod vedením nebo na půdě nějaké instituce (například ve škole nebo v rámci práce s mládeží)“ (kapitola 3.2). Evidentně také mladí lidé „připisují občanskému vzdělávání větší význam pro demokratickou společnost, než se u nich (...) často předpokládá nebo než se od nich očekává“ (kapitola 3.2). Zúčastnění, jak mladí lidé, tak děti, mají za to, že politicky je formovala především jejich rodina, vrstevníci a média. Za nejdůležitější politická témata ze svého pohledu považují politiku v oblasti klimatu, veřejnou hromadnou dopravu, síťovou politiku (regulaci internetu a všeho, co s ním souvisí) a mediální gramotnost, sociální spravedlnost a Evropu, diskriminaci a šikanu, ale i populismus a pravicový extremismus.

Spolkové ministerstvo mládeže považuje za důležité, aby se obsah zpráv o dětech a mládeži dostával i přímo k těm, o nichž pojednávají. Za tímto účelem vypracoval mladý redakční tým z asociace Jugendpresse Deutschland sdružující mladé novináře a novinářky k 16. zprávě o dětech a mládeži také samostatnou brožuru pro mladé lidi. Ta srozumitelným způsobem z pohledu mladé generace shrnuje hlavní témata a obsah zprávy.

Členové a členky expertní komise pověřené vypracováním 16. zprávy o dětech a mládeži

Dr. Reiner Becker,
Philipps-Universität Marburg
(Filipova univerzita v Marburku)

Prof. Dr. Anja Besand,
Technische Universität Dresden
(Technická univerzita Drážďany)

Ina Bielenberg,
Arbeitskreis deutscher Bildungsstätten e.V.
(Pracovní skupina německých vzdělávacích center z.s.)
(místopředsedkyně Komise)

Prof. Dr. Julia von Blumenthal,
Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder)
(Evropská univerzita Viadrina ve Frankfurtu nad Odrou)

Prof. Dr. Andreas Eis,
Universität Kassel
(Univerzita Kassel)

Prof. Dr. Frauke Hildebrandt,
Fachhochschule Potsdam
(Vysoká odborná škola v Postupimi)
(místopředsedkyně Komise)

Cansu Kapli,
Türkische Gemeinde in Deutschland
(Turecká obec v Německu)
(do ledna 2020)

Thomas Krüger,
Bundeszentrale für politische Bildung (Spolková agentura občanského vzdělávání)

Prof. Dr. Dirk Lange,
Leibniz Universität Hannover
(Univerzita G. W. Leibnitze v Hannoveru)

Hanna Lorenzen,
Evangelische Trägergruppe für gesellschaftspolitische Jugendbildung (Asociace evangelických organizací společensko-politického vzdělávání mládeže)

Dr. Stine Marg,
Georg-August-Universität Göttingen (Univerzita Georga Augusta v Göttingenu)

Prof. Dr. Kurt Möller,
Hochschule Esslingen
(Vysoká škola v Esslingenu)

Prof. Dr. Christian Palentien,
Universität Bremen
(Univerzita v Brémách)
(předseda Komise)

Christian Weis,
Deutscher Bundesjugendring
(Německá rada dětí a mládeže)

Zprávy o dětech a mládeži zadávané vládou Spolkové republiky Německo

Zprávami o dětech a mládeži plní spolková vláda svou povinnost podle článku 84, knihy VIII sociálního zákoníku, tj. předkládat Spolkovému sněmu a Spolkové radě v každém legislativním období zprávu „o situaci mládeže a o iniciativách a aktivitách v oblasti podpory mládeže a péče o ni“ a vyjadřovat se k ní. Kromě zmapování současné situace a její analýzy mají zprávy obsahovat návrhy na další rozvoj oblasti péče o děti a mládež. Úkolem každé třetí zprávy je poskytnout přehled o celkové situaci péče o děti a mládež. Zprávy o dětech a mládeži přinášejí důležité podněty, které hrají roli i nad rámec příslušných funkčních období. Jsou předmětem politického diskurzu na spolkové, zemské i místní úrovni a diskutuje se o nich v akademické i odborné praxi.

Zpráva o dětech a mládeži má – ve srovnání s ostatními zprávami zadávanými spolkovou vládou – nejdelší tradici a je zároveň jedinou právně zakotvenou zprávou v působnosti Spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež. Jejím vypracováním pověřuje úřadující spolková ministryně, resp. spolkový ministr tohoto rezortu jménem spolkové vlády vždy nezávislou komisi složenou minimálně ze sedmi odborníků a odbornic. Spolková vláda ke zprávě expertní komise připojuje stanovisko se závěry, které ze zprávy vyvodí a považuje za zásadní, a obojí pak předává Spolkovému sněmu a Spolkové radě.

Zprávy spolkové vlády o dětech a mládeži od roku 1965

- Německý spolkový sněm: 1. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina IV/3515. Bonn, 14.06.1965.
- Německý spolkový sněm: 2. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina V/2453. Bonn, 15.01.1968.
- Německý spolkový sněm: Úkoly a efektivita působení úřadů mládeže ve Spolkové republice Německo. 3. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina VI/3170. Bonn, 23.02.1972.
- Německý spolkový sněm: Socializační problémy pracující mládeže ve Spolkové republice Německo: Důsledky pro péči o mládež a politiku mládeže. 4. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina 8/2110. Bonn, 19.09.1978.

- Německý spolkový sněm: Zpráva o aktivitách, dávkách a podpoře v oblasti péče o mládež. 5. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina 8/3685. Bonn, 20.02.1980.
- Německý spolkový sněm: Zlepšení rovných příležitostí pro dívky ve Spolkové republice Německo. 6. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina 10/1007. Bonn, 15.02.1984.
- Německý spolkový sněm: Péče o mládež a rodina: vývoj podpory rodin v rámci péče o mládež a její perspektivy. 7. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina 10/6730. Bonn, 10.12.1986.
- Německý spolkový sněm: Zpráva o aktivitách, dávkách a podpoře v oblasti péče o mládež. 8. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina 11/6576. Bonn, 06.03.1990.
- Německý spolkový sněm: Zpráva o situaci dětí a mládeže a o vývoji péče o mládež v nových spolkových zemích. 9. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina 13/70. Bonn, 08.12.1994.
- Německý spolkový sněm: Zpráva o životní situaci dětí, dávkách a podpoře v rámci programu péče o děti v Německu. 10. zpráva o mládeži. Parlamentní tiskovina 13/11368. Bonn, 25.08.1998.
- Německý spolkový sněm: Zpráva o životní situaci mladých lidí, dávkách a podpoře v rámci programu péče o děti a mládež v Německu. 11. zpráva o dětech a mládeži. Parlamentní tiskovina 14/8181. Berlín, 04.02.2002.
- Německý spolkový sněm: Vzdělávání, péče o děti a výchova před školou a paralelně se školou. 12. zpráva o dětech a mládeži. Parlamentní tiskovina 15/6014. Berlín, 10.10.2005.
- Německý spolkový sněm: Více příležitostí pro zdravé dospívání. 13. zpráva o dětech a mládeži. Parlamentní tiskovina 16/12860. Berlín, 30.04.2009.
- Německý spolkový sněm: Zpráva o životní situaci mladých lidí, dávkách a podpoře v rámci programu péče o děti a mládež v Německu. 14. zpráva o dětech a mládeži. Parlamentní tiskovina 17/12200. Berlín, 30.01.2013.
- Německý spolkový sněm: Zpráva o životní situaci mladých lidí, dávkách a podpoře v rámci programu péče o děti a mládež v Německu. 15. zpráva o dětech a mládeži. Parlamentní tiskovina 18/11050. Berlín, 01.02.2017.

Objednejte si a stáhněte zprávy o dětech a mládeži

16. zprávu o dětech a mládeži, stejně jako předchozí zprávy, si můžete stáhnout na adrese **http://pdok.bundestag.de/**, kde uvedete číslo parlamentní tiskoviny.

Na adrese **www.bmfsfj.de/kinder-und-jugendbericht** najdete podrobné informace o 16. zprávě o dětech a mládeži, o akcích věnovaných tématům Zprávy a o Komisi pověřené vypracováním 16. zprávy o dětech a mládeži.

Česká verze brožury také je k dispozici v PDF verzi ke stažení na stránkách Tandemu, **www.tandem-org.cz/eshop**.

Máte-li jakékoli dotazy nebo potřebujete-li informace o jednotlivých zprávách spolkové vlády o dětech a mládeži, obraťte se na:

Geschäftsstelle für die Kinder- und Jugendberichte
Deutsches Jugendinstitut
Nockherstraße 2
81541 München
Tel.: +49 (0)89 62 306-0
E-mail: info@dji.de

Sekretariát pro zprávy o dětech a mládeži zřízený spolkovou vládou (*Geschäftsstelle für die Kinder- und Jugendberichte*) je součástí Německého institutu mládeže (Deutsches Jugendinstitut) a je příspěvkovou organizací Spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež (BMFSFJ).

Zadavatel

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend
Glinkastraße 24
10117 Berlin
Tel.: +49 (0)30 18 555-0
E-mail: poststelle@bmfsfj.bund.de

Deutsches Jugendinstitut
Nockherstraße 2
81541 München
Tel.: +49 (0)89 62 306-0
E-mail: info@dji.de

Tiráž

Brožura Podpora výchovy k demokracii ve věkové kategorii děti a mládež. Zásadní poznatky a doporučení vyplývající ze 16. zprávy o dětech a mládeži je součástí PR spolkové vlády a je distribuována zdarma a není určena k prodeji.

Vydavatel:
Bundesministerium
für Familie, Senioren, Frauen und Jugend
Referat Öffentlichkeitsarbeit
11018 Berlin
www.bmfsfj.de

Zertifikat seit 2003
audit berufundfamilie

Překlad:
Koordinační centrum česko-německých
výměn mládeže Tandem
kanceláře v Plzni a Regensburgu
www.tandem-org.eu
Z němčiny přeložila Jana Freise Váňová

TANDEM

Grafický design a sazba: www.zweiband.de
Použité fotografie ředitelek Tandemu: Lenka Mahdalová

Zapojení

Rodina

Starší lidé

Rovnost

Děti a mládež